

วัดเขาดาคง จังหวัดสุรินทร์: รูปแบบนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐานตาม วิถีทางพระพุทธศาสนา

Wat Khao Ta Kong, Surin Province: The Innovative Model of Basic Public Health according to the Buddhist Way

พระมนตร์รัก รุกขิโต (กุลครรชิต)¹

พระภิกษุชัชฌาย์คุณ ษณฺฑิยฺส (อูดสว)²

และธนรัฐ สะอาดเยี่ยม³

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์² บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์³

E-mail : monrak1212@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการเสนอ 4 ประเด็น คือ (1) เพื่อนำเสนอประวัติและบริบทของวัดเขาดาคง จังหวัดสุรินทร์ (2) เพื่อสำรวจแนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐาน (3) เพื่อนำเสนอแนวคิดรูปแบบและความสำคัญของนวัตกรรมวิถี และ (4) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐาน ของวัดเขาดาคง จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้การศึกษาจากข้อมูลเชิงเอกสาร และการลงสัมภาษณ์ภาคสนามแล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ผลจากการศึกษาพบว่า หลักการสำคัญของนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐาน คือการนำเอาความรู้และความเข้าใจให้เกิดกับชุมชน โดยการใช้วิถีชีวิตของตนในชุมชน วัฒนธรรม คติความเชื่อ มาใช้ในการพัฒนาสุขภาพ ตลอดจนการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของ ไตรสิกขา คือ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้กับ หลักอริยสัจ 4 กล่าวคือ เมื่อเราปฏิบัติตามศีล สมาธิแล้วก่อให้เกิดปัญญาและการใช้ กายกรรม ศีลกรรม จิตกรรม ปัญญากรรม เพราะการรักษาสุขภาพและการดำรงชีวิตต้องรู้เข้าใจตามหลักความเป็น ดั่งนั้น การศึกษารูปแบบนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐานตามวิถีทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน การนำวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาพัฒนา สร้างความสุขได้อย่างถาวร ตลอดจนทำให้รู้วิธีการรักษาสุขภาพโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหา เกิดเป็นองค์ประกอบที่สร้าง และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความสุขตามความเป็นจริง

คำสำคัญ: วัดเขาดาคง, นวัตกรรมวิถี, สาธารณสุข, พระพุทธศาสนา

Abstract

There are four objectives of this academic article are as follow: - (1) to present the history and background of Wat Khao Ta Kong, Surin Province, (2) to survey the notion of basic public health, (3) to present the notion of the model and importance of innovation life and (4) to analysis the model of the innovation in the basic public health

of Wat Khao Ta Kong, Surin Province. By using studies from academic documents and to collect field data with in-depth interviews and used to analyze the content and the analytic induction as well as presented as an essay. The results of the study found that the essential principle of the Innovative Model of basic public health is knowledge and understanding for the community. By using their way of life in the community culture, beliefs to improve health and the use of Buddhist principles in the threefold training viz, morality (Sila), concentration (Samadhi), and wisdom (Panya), to apply with the 4 developments (Bhavana) is when we observe the precepts, meditation then leads to wisdom and practiced the physical development (Kaya-bhavana), moral development (Sila-bhavana), emotional development (citta-bhavana) and wisdom development (Panya =bhavana) because health and wellness must be maintained. Knowing and understanding according to the principle, therefore, the study of the basic ways of public health based on the Buddhist way, which can create new knowledge in the basic public health. The way of life of people in the community can develop and help the permanently create happiness, as well as to know how to treat well-being by applying the Buddha Dhamma to the solution to the problems as a component that creates and develops the quality of life of people in the community to truly be happy.

Keywords: Wat Khao Ta Kong, Innovation life, Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาสอนให้เห็นถึงหลักความสำคัญในเรื่องของสุขภาพ ไว้ว่า “อโรคยา ปรมาลาภา” การไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539, เล่ม 13 ข้อ 217 หน้า 255) เพราะฉะนั้นแล้วการดูแลสุขภาพตนเองให้มีความแข็งแรง สมบูรณ์ คือการไม่ประมาทในการดูแลตัวเองทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย เพื่อให้รู้ทันต่อสภาวะของตนเอง ชีวิตของคนเรานั้นไม่มีความแน่นอน การเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นเป็นสิ่งที่คนเรานั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อเรารู้และเข้าใจในการดูแลสุขภาพและอาการของโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็เป็นอีกหนทางที่ทำให้เราสามารถหลีกเลี่ยงอาการของโรคร้ายต่าง ๆ ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ที่มีการดำเนินโครงการด้านสุขภาพคือ “นโยบายสุขภาพดี วิถีธรรม วิถีไทย พ.ศ. 2559-2563” ที่มีใจความสำคัญว่า นำหลักธรรมคำสอนทุกศาสนา และวิถีความเป็นไทย ปรับแก้พฤติกรรมสุขภาพประชาชน มาบูรณาการร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน แพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก ภูมิปัญญาไทย และวิถีความเป็นไทย ด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง ป้องกันและลดปัญหาการเจ็บป่วยประชาชน” (กระทรวงสาธารณสุข, 2558) วัดเขาตากดตั้งอยู่สภาพแวดล้อมที่มีป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด และสมุนไพรหายาก เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นวัดเขาตากดได้กลายเป็นศูนย์รวมทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการปลูกพืชสมุนไพร ที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นโดยยึดแนวทางการดูแลรักษาแบบพื้นบ้าน และวัดได้มีการร่วมกับชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะอนามัยของคนในชุมชน การให้ความรู้ด้านสุขภาพ และการรักษาความสะอาดบริเวณพื้นที่โดยรอบวัดและชุมชน ตลอดจนการใช้หลักธรรมในการอบรมเยาวชนและคนในชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดกับชีวิตและเป็นการรักษาโรคทางจิตที่เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ การ

ดำเนินชีวิต การพัฒนาตนให้มีความบริบูรณ์ ทั้งในเรื่องของศีล สมาธิและปัญญาจะทำให้ชีวิตและสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจมีความสุข การเข้าใจในความเป็นจริงตามกฎของความเป็นอยู่ จะทำให้ไม่ยึดติดในสิ่งที่ เป็น นั้นหมายความว่า เราค้นพบความสุขที่แท้จริง ด้วยหลักพุทธธรรม การดำรงชีวิตที่มีความเร่งรีบต้องใช้ทักษะความรู้ความสามารถในการแข่งขันเพื่อไม่ให้เสียเปรียบและเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ทำให้สังคมไทยเกิดการแข่งขัน และความเห็นแก่ตัวเป็นสำคัญ ด้วยสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นตัวบังคับจนหลีกเลี่ยงไม่ได้ การใช้ชีวิตประจำวันจึงเกิดภาวะความเครียดที่เกิดขึ้นมา โดยไม่ได้ตั้งใจ รวมทั้งการบริโภคอาหารที่มีสิ่งเจือปน ด้วยสารเคมีต่าง ๆ ตลอดจนอาหารสำเร็จรูป อาหารที่ส่วนผสมของ แป้ง น้ำตาล และไขมัน ที่รับประทานติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เกินกว่าที่ร่างกายจะรับไหว ขาดการออกกำลังกายและการดูแลสุขภาพที่ดีจึงก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ตามมามากมาย จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สังคมไทยต้องมีการตื่นตัวในเรื่องของการส่งเสริมสุขภาพ “กรมอนามัยได้กล่าวถึงเรื่องสุขภาพไว้ว่า การส่งเสริมสุขภาพ ยึดแนวทางการดำเนินงาน ด้วยการส่งเสริมนโยบายสาธารณะ สุขภาพสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม ที่เอื้อต่อสุขภาพ เพิ่มความสามารถของชุมชน พัฒนาทักษะส่วนบุคคลและการปรับให้บริการสุขภาพ ที่เน้นการมีสุขภาพดี ไม่ใช่รักษาโรค” (กรมอนามัย, ๒๕๖๒) ซึ่งมีความคิดที่สอดคล้องกับรัฐบาล ที่เล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพพระสงฆ์ ซึ่งสอดคล้องกับมติ “มหาเถรสมาคมที่ 191/2560 และมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 5 ให้มีการขับเคลื่อนงาน “พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ” กระทรวงสาธารณสุขมีหน้าที่ดูแลสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัยและพระสงฆ์ก็เป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับ การดูแลเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิต การเรียนรู้และการพัฒนาตลอดช่วงชีวิต เพื่อเป็นคนไทยที่มีศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมอยู่ดีมีสุข” (กรมอนามัย, ๒๕๖๒)

ดังนั้น ผู้ศึกษาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญด้านสุขภาพ และการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางด้านพระพุทธศาสนาที่จะสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมทางด้านสุขภาวะในท้องถิ่น โดยการใช้รูปแบบนวัตกรรมด้านสาธารณสุขพื้นฐานตามวิถีทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สามารถดูแลตนเอง สามารถพัฒนาตนเองและสังคม เป็นที่พึ่งซึ่งกันและกันต่อไปคนไทยในปัจจุบันมีวิถีชีวิตที่มีความเร่งรีบ เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้.

วิธีการศึกษา

ในบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ คือ เอกสารงานวิจัย และเอกสารงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง, ลงเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) และนำเสนอเป็นความเรียง

ประวัติและบริบทของวัดเขาคาง จังหวัดสุรินทร์

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์หลวงพ่อเปี่ยม ปภัสสโร รักษาการเจ้าอาวาส

การก่อตั้งวัด

เริ่มก่อสร้างวัดเมื่อ วันที่ 13 เมษายน 2544 เป็นวันที่หลวงพ่อเปี่ยม ปภัสสโร ได้ปักหลัก การสร้างวัดบนเขาคาง โดยได้รับคำอาราธนาอานิสงค์จากโยมยายเมี่ยง ชื่นใจ ที่เป็นคนอุปถัมภ์การสร้างวัดมาโดย

ตลอด ตั้งอยู่ที่บ้านโคกหม หมู่ที่ 11 ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ สังกัด มหานิกาย มีพื้นที่ทั้งหมด 160 ไร่

การปกครอง

ปัจจุบันมีพระอาจารย์เปี่ยม ปภสสโร รักษาการเจ้าอาวาส อายุ 61 ปี พรรษา 23 มีพระที่อยู่ในการปกครองทั้งหมด 5 รูป วัดตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด และสมุนไพรหายาก ซึ่งมีทัศนียภาพที่งดงามรายล้อมไปด้วยต้นไม้สูงใหญ่ มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบร่มเย็น เหมาะกับการศึกษาปฏิบัติธรรม และท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะพื้นที่ติดแนวชายแดนที่มีส่วนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีเทือกเขาพนมบรรทัดกันระหว่างพรมแดนไทยกับกัมพูชา

สิ่งปลูกสร้างภายในวัด

วัดเขาคางมีสิ่งปลูกสร้างภายในวัดได้แก่ พิพิธภัณฑเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร ,มณฑปมหาปราสาทมหาวิชารากษัตริย์พลอดุลยเดชธรรมามิกราชมหาราชเทวีห้องคร่ำขันย์,ศาลาการเปรียญ,ศาลาอเนกประสงค์,กุฏิพระภิกษุ-สามเณร,และห้องน้ำชาย-หญิง

ผลงานที่โดดเด่น

“วัดเขาคางเป็นวัดที่อยู่ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้กลายเป็นศูนย์รวมด้านการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชน ทำให้วัดเขาคางได้กลายเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วยโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และการนำเอาหลักธรรมเข้ามาช่วยส่งเสริมในการรักษาทำให้เกิดสุขภาวะด้านจิตใจที่สมบูรณ์แบบ ” (สัมภาษณ์ หลวงพ่อเปี่ยม ปภสสโร. 2562)

แนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐาน

1. แนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐานทั่วไป

สาธารณสุข หมายถึง "การสาธารณสุขเป็นวิทยาการ และศิลปะแห่งการป้องกันโรค การทำให้อายุยืนยาว การส่งเสริมอนามัย และประสิทธิภาพของบุคคล โดยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ อันได้แก่ การสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อม การควบคุมโรคติดต่อ การให้สุขศึกษาเกี่ยวกับสุขวิทยาส่วนบุคคล การจัดบริการทางการแพทย์และพยาบาล เพื่อการวินิจฉัยโรคตั้งแต่เริ่มแรก และให้การรักษาเพื่อมิให้ลุกลามต่อไป รวมทั้งการพัฒนาโลกแห่งสังคม เพื่อให้ทุกคนมีมาตรฐานการครองชีพ ที่เพียงพอต่อการดำรงไว้ ซึ่งอนามัยที่ดีของตน" (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ , ๒๕๕๐)

2. ความสำคัญ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของรัฐบาลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่มีการแข่งขันที่สูงขึ้น ค่าครองชีพที่สูงตามระบบกลไกทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความเลื่อมล้ำในด้านการดูแลสุขภาพพยาบาลแก่คนในท้องถิ่น เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมที่เกิดขึ้นทำให้คนในท้องถิ่นห่างไกลมีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของตนเอง และคนในครอบครัวได้ ดังนั้นสาธารณสุขจึงมีความสำคัญต่อตัวบุคคลและสังคม

ด้านบุคคล การสาธารณสุขทำให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีร่างกายแข็งแรง สามารถทำงานประกอบอาชีพได้อย่างเต็มกำลัง และสามารถสร้างฐานะทางครอบครัวให้มั่นคง ดำรงชีพอยู่อย่างมีความสุข

ด้านสังคม ประชาชนนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม เมื่อบุคคลในสังคมมีความเข้มแข็ง มีสุขอนามัยที่สมบูรณ์ ก็จะทำให้สังคม มีความเข้มแข็งและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ

สังคม การเมือง นอกจากนั้นการพัฒนาสาธารณสุข จะเกิดประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชนแล้ว ยังส่งผลดีต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย เพราะฉะนั้นแล้วการเข้ามามีบทบาทที่สำคัญของอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ที่เป็นหน่วยงานหลักที่รู้และเข้าใจปัญหาของคนในท้องถิ่นนั้น การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพโรคหรืออาการเจ็บป่วยเบื้องต้น ตลอดจนการป้องกันโรคติดต่อที่สำคัญ การมีความรู้ด้านการสาธารณสุขเบื้องต้น ในเรื่องของการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และการฟื้นฟูสุขภาพ เป็นต้น โดยความรู้เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อตนเองและคนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการพัฒนากิจการด้านสังคม จิตใจ ความเป็นอยู่คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ด้านสุขภาพและอนามัย เพราะฉะนั้นแล้วการมีความรู้ในเรื่องการรักษาสุขภาพเบื้องต้นจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และเป็นการสร้างความสุขของในท้องถิ่นทั้งทางด้าน การรักใคร่กัน ความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

3 องค์ประกอบของสาธารณสุข

วารสารศาสตร์พยาบาลและสาธารณสุข ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐานไว้ว่า องค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐานของประเทศไทยนั้น มีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนโดยเป็นองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกับงานบริการสาธารณสุขพื้นฐาน (Basic Health Service) ซึ่งรัฐบาลได้เป็นผู้จัดให้แก่ประชาชนซึ่งสามารถแยกออกเป็นงานที่ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองออกเป็นงานต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า องค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐาน จำนวน 14 องค์ประกอบคือ

1. งานโภชนาการ อสม. มีหน้าที่กระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาโภชนาการที่เกิดขึ้น เช่น โรคขาดสารอาหารในเด็ก 0-5 ขวบ หรือเด็กแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำเป็นต้น โดยร่วมมือกับกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำ กลุ่มแม่บ้าน ในการค้นหา สืบหา สภาวะอนามัยเด็ก ชั่งน้ำหนักเด็ก 0-5 ขวบ ทุกคนเป็นประจำ เมื่อพบเด็กคนใดที่ขาดสารอาหารก็ดำเนินการให้อาหารเสริมโดยเร็ว ให้ความรู้แก่แม่ในการให้อาหารแก่ทารก ตลอดจนส่งเสริมการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาเป็นอาหาร
2. งานสุขศึกษา ให้สุขศึกษาในเรื่องต่าง ๆ เช่น ปัญหาสาธารณสุขของท้องถิ่น การร่วมกันแก้ไขปัญหา เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน
3. การรักษาพยาบาล อสม. ให้การรักษาพยาบาลที่จำเป็นเบื้องต้นแก่ชาวบ้าน ชี้แจงให้ประชาชนทราบถึงความสามารถของ อสม. ในการรักษาพยาบาล และชี้แจงให้ทราบถึงสถานบริการของรัฐ ตลอดจนส่งต่อผู้ป่วยถ้าเกินความสามารถของ อสม.
4. การจัดหายาที่จำเป็น ดำเนินการจัดตั้งกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน หรือจัดหายาที่จำเป็นไว้ให้บริการในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) และดำเนินการให้ประชาชนสามารถซื้อยาที่จำเป็นเหล่านี้จากกองทุน หรือ ศสมช. ได้สะดวก รวดเร็ว และมีราคาถูก
5. การสุขาภิบาลและจัดหาน้ำสะอาด อสม. ชี้แจงให้ประชาชน กรรมการหมู่บ้าน ทราบถึงความสำคัญของการจัดหาน้ำสะอาดไว้ดื่ม การสร้างส้วม การกำจัดขยะมูลฝอย และการจัดบ้านเรือนให้สะอาด เป็นต้น
6. อนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว อสม. ชี้แจงและจูงใจให้ประชาชนทราบถึงความสำคัญของการวางแผนครอบครัว ความจำเป็นของการดูแลก่อนคลอด (การฝากครรภ์) และการ

ดูแลหลังคลอด นัดหมายมารดามารับบริการและความรู้ในการปฏิบัติตน การกินอาหาร ชั่งน้ำหนัก และวัดความดันโลหิต นัดเด็กมารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อ

7. งานควบคุมป้องกันโรคติดต่อในท้องถิ่น อสม. ชี้แจงให้ประชาชนทราบว่าในหมู่บ้านมีโรคอะไรที่เป็นปัญหา เช่น โรคอุจจาระร่วง โรคพยาธิ ไข้เลือดออก ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการป้องกันและรักษา รวมทั้งการร่วมมือกันในการดำเนินการควบคุมและป้องกันมิให้เกิดโรคระบาดขึ้นได้

8. การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค อสม. ชี้แจงให้ประชาชนทราบถึงความสำคัญของการให้วัคซีนป้องกันโรคติดต่อ และนัดหมายเจ้าหน้าที่ออกไปให้บริการแก่ประชาชนตามจุดนัดพบต่าง ๆ

9. การส่งเสริมสุขภาพฟัน อสม. ชี้แจงและให้ความรู้กับประชาชนถึงการดูแลฟัน การรักษาสุขภาพช่องปากและฟัน นัดหมายประชาชนให้มารับบริการในสถานบริการหรือเมื่อมีหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่เข้ามาในชุมชน

10. การส่งเสริมสุขภาพจิต อสม. ชี้แจงให้ประชาชนทราบถึงการส่งเสริมสุขภาพจิต การค้นหาผู้ป่วยในระดับชุมชน เพื่อจะได้รับการแนะนำ การรักษาที่ถูกต้อง

11. อนามัยสิ่งแวดล้อม อสม. ร่วมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานอนามัยสิ่งแวดล้อมกับประชาชน ประชาชนทุกคนเฝ้าระวังมิให้มีการกระทำที่ก่อให้เกิดมลภาวะ องค์กรชุมชนร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาของชุมชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ส่งเสริมและให้ความรู้เรื่องสารเคมีในการเกษตร แจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการกับผู้กระทำผิด

12. คุ้มครองผู้บริโภค อสม. ร่วมกับประชาชนสอดส่องดูแลพฤติกรรมของร้านค้า รถขายยาเร่ ฯลฯ หากพบเห็นผู้กระทำผิดกฎหมายก็แจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการ อสม.ร่วมกันให้ความรู้แก่เพื่อนบ้านในการเลือกซื้อสินค้า เช่น อาหาร เครื่องปรุงรส ขนม เครื่องสำอางที่มีมาตรฐานตามเกณฑ์ อย. มาใช้ตลอดจนอาจจัดตั้งกลุ่ม ชมรม เพื่อร่วมมือประสานงานกันดูแลประชาชนในพื้นที่

13. การป้องกันควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัย และโรคไม่ติดต่อ อสม. ร่วมกันค้นหาผู้ป่วยเบาหวาน ความดันโลหิต มะเร็ง พร้อมทั้งจัดทำทะเบียนรายชื่อผู้ป่วยเพื่อรับการรักษหรือส่งต่อ วิธีการปฏิบัติตนให้พ้นจากการเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อต่าง ๆ ให้ความรู้แก่ประชาชนถึงแนวทางการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัย ตลอดจนสร้างเสริมความมีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อผู้พิการในชุมชนและร่วมกันฟื้นฟูสภาพผู้พิการ

14. เอดส์ อสม. ให้ความรู้กับประชาชนให้ทราบถึงความสำคัญ และความจำเป็นในการควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ร่วมกันจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะชีวิต และการปฏิบัติที่ถูกต้องในการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ ตลอดจนมีความสามารถในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ให้สามารถอาศัยอยู่ในชุมชนได้โดยชุมชนยอมรับ และไม่แพร่กระจายโรคเอดส์สู่คนในชุมชน (การสาธารณสุขมูลฐาน ,2014.)

จากองค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐานทั้ง 14 ด้าน นั้นเป็นรูปแบบและกิจกรรมการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อสุขภาพของครอบครัว และคนในท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนด้านข่าวสาร องค์ความรู้ด้านการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของคนในท้องถิ่น ตลอดจนการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล หมู่บ้าน โดย มีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม) ประจำหมู่บ้าน/ชุมชน ที่มีความรู้ความสามารถในการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ช่วยกันประชาสัมพันธ์จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ดีต่อชุมชนและคนในท้องถิ่น การเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 14 ด้านของงานสาธารณสุขมูลฐานที่มีเนื้อหาสาระสำคัญมุ่งเน้น การ

ดูแลรักษา ฟื้นฟู ให้ความรู้ ส่งเสริม ควบคุม ค้ำครอง ป้องกัน ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เพื่อให้ก้าวทันโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บวกกับเศรษฐกิจที่มีการแข่งขัน สังคมที่มีความเห็นแก่ตัวเพื่อมากขึ้น เกิดความเลื่อมล้ำทางด้านฐานะความเป็นอยู่ที่นับวันจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ การมีความรู้และเข้าใจในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นของครอบครัวและคนในท้องถิ่น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวและคนในท้องถิ่นให้มีสุขภาพที่ดีกันถ้วนหน้า ตลอดจนเป็นการพัฒนาศักยภาพโดยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นกับหน่วยงานรัฐคือ อสม.ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของครอบครัวและคนในท้องถิ่น โดยมีความร่วมมือภายในท้องถิ่น จะทำให้การดำเนินงานด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐานในพระพุทธศาสนา

พระมหาสกล สุภเมธี(เดินชาบัน), ดร. ได้กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ เป็นการดูแลสุขภาพ การป้องกัน และการเยียวยา ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจมนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพป้องกันและการเยียวยาชีวิตโดยเฉพาะทางด้านจิตใจการส่งเสริมกำลังใจให้ผู้ป่วยหนัก มีความหวังที่จะดูแลสุขภาพใจซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด เพื่อผู้ป่วยสามารถประคองจิตใจของตนได้ตลอดไป จนกว่าจะสิ้นชีวิต หรือหากประคองจิตใจได้ถึงขั้นสูงสุด คือ การบรรลุธรรมได้พร้อมกับการสิ้นชีวิตที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “ชีวิตสมสึสี” ถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้ายที่สูงที่สุด (พระมหาสกล สุภเมธี, 2558)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2548) ได้อธิบายว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลีแต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นค วว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพคือสุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ ค สมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” สุขแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธ ประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ(ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ(ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ(ความสงบไม่ร้อนรนกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต (ป. อ. ปยุตฺโต, 2548),

พุทธพจน์อีกแห่งหนึ่ง แสดงข้อปฏิบัติที่เกื้อกูลแก่อายุเรียกว่า “อายุสสะ” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539, เล่ม 22 ข้อ 125 หน้า 163) หรืออายุวัฒนธรรม คือ ธรรมที่ช่วยให้อายุยืน มี 5 ประการคือ

1. สัปายการี สร้างสัปายะ คือ ทำอะไรๆ ให้เป็นที่สบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ
2. สัปายะ มัตตัญญู แม้ในสิ่งที่สบายนั้น ก็รู้จักประมาณทำแต่พอดี
3. ปรมตโภชิ บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย (เช่น เคี้ยวให้ละเอียด)
4. กาลจารี ปฏิบัติตนให้เหมาะในเรื่องเวลา เช่น รู้จักจัดเวลา ทำพอดีเวลา
5. พรหมจารี รู้จักถือพรหมจรรย์ตามควร

1. ความสำคัญและองค์ประกอบที่สำคัญของการสาธารณสุขพื้นฐานในพระพุทธศาสนา โดยการยึดหลักธรรมที่เป็นแนวทางการปฏิบัติดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2548) ได้กล่าวถึง ระบบพัฒนาการดำเนินชีวิตของไตรสิกขาที่มีองค์รวมทั้งสามแดนทำงานประสานเป็นอันเดียวกัน (แดนจิตใจสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ) ศิลไม่ว่าจะสัมพันธ์กับ

สิ่งแวดล้อมด้านไหน จึงต้องรวมอยู่ด้วยกันเป็นข้อเดียว ทำให้สิกขามีเพียง 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยหลักนี้สามารถนำปรับใช้เข้ากับหลัก ภาวนา 4 คือ การพัฒนา Development 4 ด้านคือ

(1) กายภาวนา (การพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ — physical development) คือ การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่ เกื้อกูลและได้ผลดี โดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ มิให้เกิดโทษ แต่ให้เกื้อกูล เป็นคุณ โดยเฉพาะให้ ก) รู้จักใช้อินทรีย์เช่น ตา หู จมูก เป็นต้น อย่างมีสติดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญาและ ข) กินใช้ด้วยปัญญา เสพบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของ เครื่องใช้ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างฉลาด ให้พอดีที่จะได้ผลตรง เต็มตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ประมาทขาดสติ

(2) ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล, การพัฒนาความสัมพันธ์ทาง สังคม — moral development; social development) คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์โดยตั้งอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีและมีอาชีวะสุจริต ไม่ใช้กายวาจาและ อาชีพในทางที่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัย แต่ใช้ตรงตามความมุ่งหมายของอาชีพ และให้เป็นเครื่องพัฒนา ชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

(3) จิตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ — emotional development; psychological development) คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดี งาม ความเข้มแข็งมั่นคงและความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ งามด้วยคุณธรรม เช่น มี น้ำใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออาทร มีมุทิตา มีศรัทธา มีความ เคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง หมั่น ขยัน เพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติมีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุภาพจิต คือ มีจิตใจสำนึก เบิกบาน สดชื่น เปี๊ยะยิ้ม โปรงโล่ง ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

(4) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา — cognitive development; mental development; intellectual development) คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้ เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มัน เป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำ บัญชาไม่ได้ให้ปัญญาเจริญพัฒนาจนรู้เข้าใจหยั่งเห็นความจริง เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ บรรลุถึง ความบริสุทธิ์ปลอดพ้นจากกิเลสสิ้นเชิง มีจิตใจเป็นอิสระสุขเกษม ไร้ทุกข์ (ป. อ. ปยุตโต, 2548)

การใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นเครื่องยึดหลักในการดำเนินชีวิต การพัฒนาตนให้มีความบริบูรณ์ ทั้งในเรื่องของศีล สมาธิและปัญญาจะทำให้ชีวิตและสภาวะทางร่างกายและจิตใจมีความสุข มีชีวิตที่ดี มีประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวและสังคม การเข้าใจในความเป็นจริงตามกฎของความเป็นอยู่ จะทำให้เราไม่ยึดติดในสิ่งที่ เป็น นั้นหมายความว่า เราค้นพบความสุขที่แท้จริง ด้วยหลักพุทธธรรม การยึดหลักภาวนา 4 ที่เน้นให้ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย กายภาวนา คือการพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ, ศีลภาวนา คือ การพัฒนาศีล, การพัฒนาความสัมพันธ์ทาง สังคม, จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ และ ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา ตลอดจนการใช้พุทธพจน์ธรรมที่ช่วยให้อายุยืน มี 5 ประการ คือ 1) สัปปายการี สร้างสัปปายะ คือ ทำอะไรๆ ให้เป็นที่สบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ 2) สัปปายะ มัตตัญญู แม้ในสิ่งที่สบายนั้น ก็รู้จักประมาณทำแต่พอดี 3) ประณตโกชิ บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย (เช่น เคี้ยวให้ละเอียด) 4) กาลจารี ปฏิบัติตนให้เหมาะในระยะเวลา เช่น รู้จักจัดเวลา ทำพอดีเวลา และ

5) พรหมจารี รู้จักถือพรหมจรรย์ตามควรมาเป็นส่วนเสริมในการเข้าใจถึงการดูแลสุขภาวะที่ดี และเกิดการเข้าใจในเรื่องสุขภาพมากยิ่งขึ้น

แนวคิด รูปแบบ และความสำคัญนวัตกรรมสร้างเสริมสุขภาพ

ธีระพงษ์ โสตาศรี ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า “นวัตกรรม” เกิดจากการนำคำว่า “นวัตกรรม” ผสมกับคำว่า “วิถีชีวิต” ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ใช่นำสินค้าที่มีความโดดเด่นของชุมชนออกไปวางเสนอขายนอกแหล่งชุมชนอย่างที่เคยมีมา แต่เป็นการนำผู้คนจากข้างนอก เข้าไปสัมผัสวิถีชีวิต เรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ อาหารการกิน และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนนั้นๆ (ธีระพงษ์ โสตาศรี, 2562)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) กล่าวถึง นวัตกรรมสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง แนวคิด กระบวนการ หรือสิ่งประดิษฐ์ ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานความคิดริเริ่มสร้างสรรค์บนฐานของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ให้เป็นผลงานที่นำไปสู่การแก้ปัญหา หรือพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ ช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ หรือส่งเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดีอย่างยั่งยืน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส), 2562),

กรมการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึง นวัตกรรมไว้ว่า สำหรับโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ถูกขับเคลื่อนพัฒนาประเทศตามโครงการ “ไทยนิยม ยั่งยืน” จากการที่รัฐบาลปัจจุบัน มีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งสร้างรายได้และความเจริญ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกันภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 ในภูมิภาคทั่วประเทศ และมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบหลักส่งเสริมดำเนินงาน OTOP โดยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ยกระดับผลิตภัณฑ์ และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เพื่อให้ขายสินค้าได้ อีกทั้งยังมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล โดยต้องมีการเปลี่ยนผ่านยุคการผลิตขนขายสินค้า OTOP ออกจากชุมชน สู่รายได้ตามความต้องการ (Demand Driven Local Economy) โดยการจำหน่ายสินค้าที่อยู่ในชุมชนจากการท่องเที่ยว มีการใช้เสน่ห์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ แปลงเป็นรายได้ รวมทั้งทำให้มีคุณค่าเพียงพอ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนโดยรอบ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง นโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก จะมีการรองรับการปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐบาลใน “โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม” จึงต้องเร่งทำการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานโครงการฯ ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายตลอดจนสร้างการรับรู้สู่สาธารณชนในวงกว้าง กรมการพัฒนาชุมชนจึงจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์และการตลาดออนไลน์ขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2562)

ความสำคัญของนวัตกรรม นวัตกรรมเน้นให้ความสำคัญกับเกี่ยวกับการขายสินค้าภายในชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยเน้นการใช้ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อนำมาเปลี่ยนแปลงเป็นรายได้ ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ตลอดจนการร่วมคิดและผลิตสินค้าและบริการ เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในระดับชุมชนสร้างแรงดึงดูดและคุณค่าที่เพียงพอให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กระจายอยู่ภายในชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ให้มีความมั่นคง อย่างแท้จริง

องค์ประกอบของนวัตกรรมวิถี ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม “กรมการพัฒนาชุมชน เป็นแกนหลักในการดำเนินงานและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน คือ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก, พัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน, ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวชุมชน, พัฒนาศูนย์การเรียนรู้การท่องเที่ยวชุมชน” (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2562)

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมเป็นรูปแบบการจัดการสินค้าที่เน้นส่งเสริมในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์นำออกมาจำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ตลอดจนเป็นการพัฒนาอาชีพ ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ยกกระตือรือร้นพื้นฐานรากให้เข้มแข็ง โดยมีการเชื่อมโยงชุมชนท่องเที่ยว OTOP ให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ผู้ประกอบการในชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก, พัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน, ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวชุมชน, พัฒนาศูนย์การเรียนรู้การท่องเที่ยวชุมชนทำให้คนในท้องถิ่นเกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ สร้างเสริมสุขภาพ ในด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งอย่างแท้จริง เพื่อสร้างรายได้และรอยยิ้ม เพื่อคืนความสุข สู่ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

วิเคราะห์รูปแบบนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐาน ของวัดเขาตาก จังหวัดสุรินทร์

จากสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ในปัจจุบัน มีการแข่งขันมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาการเสื่อมถอยในสังคมเพิ่มมากขึ้น ในด้านของรายรับ และการกระจายของแรงงาน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้มีรายได้น้อย ทั้งในเรื่องการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ที่มีความไม่ครอบคลุมในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามชุมชน จากสาเหตุดังกล่าวทำให้วัดเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น เพราะวัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ วัฒนธรรม ที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน ดังนั้นแล้วหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ไม่ใช่เพียงแค่ ศึกษาพระธรรมพระวินัย แต่ต้องเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชน คอยสั่งสอนและอบรม ด้านศีลธรรม การสร้างสุขภาวะในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชน หลักการสำคัญของรูปแบบนวัตกรรมวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐาน ของวัดเขาตากที่โดดเด่น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านวิชาการ ทางวัดเขาตากได้ร่วมมือกับคนในชุมชนในการสร้างสุขภาวะ กล่าวคือ การรักษาความสะอาดโดยตรง วัด บ้าน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ โดยรอบ เพื่อสร้างสุขภาพที่ดีให้เกิดขึ้นกับวัดและชุมชน

2. ด้านพระพุทธศาสนา วัดเขาตากได้นำธรรมที่ช่วยให้อายุยืน 5 ประการมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องตามหลักอริยสัจ 4 มาประกอบการการพัฒนาสุขภาวะของคนในชุมชนจึงจำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อทำให้เกิด ปัญญาที่แจ่มแจ้งเห็นจริง ตามความเป็นจริง ดังนี้

- (1) กายภาวนา การพัฒนากาย วัดได้มีบทบาทในการพัฒนากายของคนในท้องถิ่น โดยการร่วมมือสร้างศาสนสถานที่เป็นแหล่งประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญของวัด เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดีโดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีทาง

(2) ศิลภาวนา การพัฒนาศีล, การพัฒนาความสัมพันธ์ทาง คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มี พฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์โดยตั้งอยู่ในวินัย เครื่องพัฒนา ชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

(3) จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคงและความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ งามงามด้วยคุณธรรม มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง หมั่น ขยัน เพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติมีสมาธิ เป็นต้น

(4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้ เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง

3. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดเขาตากได้มีบทบาทที่สำคัญในการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในท้องถิ่น และการนำเอาวัฒนธรรม คติความเชื่อในท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพของคนในชุมชน ในรูปแบบของงานกิจกรรมได้แก่ การจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทำบุญตักบาตร และกิจกรรมปลูกป่าสมุนไพรพื้นบ้าน กิจกรรมเหล่านี้เป็นการส่งเสริมสุขภาพทางด้านจิตใจ สังคม ทำให้จิตใจมีความสงบสุข ไม่มีความเครียดที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาด้านสุขภาพ รูปแบบนวัตวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐานทั้ง 3 ด้านที่วัดเขาตากได้ยึดหลักการปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับคนในชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพที่ดี เพราะคนเราถ้าร่างกายและจิตใจ ไม่มีความสุข เกิดความเครียดแล้ว จะเป็นบ่อเกิดของปัญหาทางด้านสุขภาพ และการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน อีกด้วย

ผลการศึกษา

วัดเขาตาก จังหวัดสุรินทร์ กับรูปแบบนวัตวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐานตามวิถีทางพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นถึงความสำคัญในเรื่องของสุขภาพที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะฉะนั้นแล้ว วัดเขาตากได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์ความรู้ ในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพโดยการยึดหลักการดังนี้

1. องค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐานทั้ง 14 ด้าน นั้นเป็นรูปแบบและกิจกรรมการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อสุขภาพของครอบครัว และคนในท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนด้านข่าวสาร องค์ความรู้ด้านการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน เพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพของคนในท้องถิ่น ตลอดจนการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล หมู่บ้าน

2. สาธารณสุขพื้นฐานในพระพุทธศาสนา การยึดหลักภาวนา 4 ที่เน้นให้ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย กายภาวนา คือการพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ, ศิลภาวนา คือ การพัฒนาศีล, การพัฒนาความสัมพันธ์ทาง สังคม, จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ และ ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา ตลอดจนการ

3. นวัตวิถี คือเป็นรูปแบบการจัดการสินค้าที่เน้นส่งเสริมในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์นำออกมาวางจำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ตลอดจนเป็นการพัฒนาอาชีพ ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ยกกระตือรือร้นพื้นฐานรากให้เข้มแข็ง

บทสรุป

รูปแบบนวัตวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐานตามวิถีทางพระพุทธศาสนาวัดเขาตากง จังหวัดสุรินทร์ โดยวัดเขาตากงเป็นวัดสังกัดมหานิกายสร้างวัดเมื่อ วันที่ 13 เมษายน ตั้งอยู่ที่บ้านโคกหม หมู่ที่ 11 ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ สังกัด มหานิกาย มีพื้นที่ทั้งหมด 160 ไร่ โดยมีหลวงพ่อบัณฑิต ปภัสสร รักษาการเจ้าอาวาส การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนกลางทางพระพุทธศาสนาและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในท้องถิ่น วัดเขาตากงเข้ามามีบทบาทที่สำคัญโดยการยึดหลักการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นที่สำคัญคือ 1) แนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐานทั่วไป คือ การดูแลรักษา ฟื้นฟู ให้ความรู้ ส่งเสริม ควบคุม คุ้มครอง ป้องกัน ให้ความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เพื่อให้ก้าวทันโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บวกกับเศรษฐกิจที่มีการแข่งขัน สังคมที่มีความเห็นแก่ตัวเพื่อมากขึ้น เกิดความเลื่อมล้ำทางด้านฐานะความเป็นอยู่ที่นับวันจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ การมีความรู้และเข้าใจในการดูแลสุขภาพภาวะเบื้องต้นของครอบครัวและคนในท้องถิ่น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวและคนในท้องถิ่นให้มีสุขภาวะที่ดีกันถ้วนหน้า ตลอดจนเป็นการพัฒนาศักยภาพโดยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นกับหน่วยงานรัฐ 2) แนวคิดเรื่องสาธารณสุขพื้นฐานในพระพุทธศาสนาธรรม คือการยึดหลักทศพิธราชธรรม 4 ที่เน้นให้ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย กายภาวนา คือการพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ, ศีลภาวนา คือ การพัฒนาศีล, การพัฒนาความสัมพันธ์ทาง สังคม, จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ และ ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา ตลอดจนการใช้พุทธพจน์ธรรมที่ช่วยให้อายุยืน มี 5 ประการ คือ 1) สัปายการี สร้างสัปายะ คือ ทำอะไรๆ ให้เป็นที่สบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ 2) สัปายะ มัตตัญญู แม้ในสิ่งที่สบายนั้น ก็รู้จักประมาณทำแต่พอดี 3) พรณตโมชี บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย (เช่น เคี้ยวให้ละเอียด) 4) กาลจารี ปฏิบัติตนให้เหมาะในระยะเวลา เช่น รู้จักจัดเวลา ทำพอดีเวลา และ 5) พรหมจารี รู้จักถือพรหมจรรย์ตามควรมาเป็นส่วนเสริมในการเข้าใจถึงการดูแลสุขภาพที่ดี และเกิดการเข้าใจในเรื่องสุขภาพมากยิ่งขึ้นและ 3) นวัตวิถี: แนวคิด รูปแบบและความสำคัญ คือการจัดการสินค้าที่เน้นส่งเสริมในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์นำออกมาวางจำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ตลอดจนเป็นการพัฒนาอาชีพ ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ยกย่องเชิดชูเกียรติคุณรางวัลให้เข้มแข็งวัดเขาตากงจึงเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ วัฒนธรรม ที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน ดังนั้นแล้วหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ไม่ใช่เพียงแค่ ศึกษาพระธรรมพระวินัย แต่ต้องเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชน คอยสั่งสอนและอบรม ด้านศีลธรรม การสร้างสุขภาวะในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชน หลักการสำคัญของรูปแบบนวัตวิถีด้านสาธารณสุขพื้นฐาน ของวัดเขาตากงที่โดดเด่น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังต่อไปนี้

1. **ด้านวิชาการ** ทางวัดเขาตากงได้ร่วมมือกับคนในชุมชนในการสร้างสุขภาวะ กล่าวคือ การรักษาความสะอาดโดยรอง วัด บ้าน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ โดยรอบ เพื่อสร้างสุขภาพที่ดีให้เกิดขึ้นกับวัดและชุมชน

2. **ด้านพระพุทธศาสนา** วัดเขาตากงได้นำธรรมที่ช่วยให้อายุยืน 5 ประการมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องตามหลักทศพิธราชธรรม 4 มาประกอบการการพัฒนาสุขภาวะของคนในชุมชนจึงจำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อทำให้เกิด ปัญญาที่แจ่มแจ้งเห็นจริง ตามความเป็นจริง ดังนี้

1. กายภาวนา การพัฒนากาย 2. ศีลภาวนา การพัฒนาศีล 3. จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ 4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา

3. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดเขาตากคงได้มีบทบาทที่สำคัญในการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในท้องถิ่น และการนำเอาวัฒนธรรม คติความเชื่อในท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพของคนในชุมชน ในรูปแบบของงานกิจกรรมได้แก่ การจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทำบุญตักบาตร และกิจกรรมปลูกป่าสมุนไพรพื้นบ้าน กิจกรรมเหล่านี้เป็นการส่งเสริมสุขภาพทางด้านจิตใจ สังคม ทำให้จิตใจมีความสุข ไม่มีความเครียดที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาด้านสุขภาพ รูปแบบนวัตกรรมด้านสาธารณสุขพื้นฐานทั้ง 3 ด้านที่วัดเขาตากคงได้ยึดหลักการปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับคนในชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพที่ดี เพราะคนเราถ้าร่างกายและจิตใจ ไม่มีความสุข เกิดความเครียดแล้ว จะเป็นบ่อเกิดของปัญหาทางด้านสุขภาพ และการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมอนามัย. (2562). แนวทางการดำเนินงานวัดส่งเสริมสุขภาพ ประจำปี 2562. เข้าถึงเมื่อ (10 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก (http://hp.anamai.moph.go.th/main.php?filename=index_th)
- พระมหาสกล สุภเมธี (เดินชาบัน). (2558). การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามแนวพุทธปรัชญา. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอรัญญิก. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย. สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข,ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ, งานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุไทย
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส). (2562). ความหมายของนวัตกรรมสร้างเสริมสุขภาพ. เข้าถึงเมื่อ (10 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก. (<https://www.thaihealth.or.th/>)
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2548). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. องค์ประกอบและหลักการของงานสาธารณสุขมูลฐาน,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส). (2562). เข้าถึงเมื่อ (10 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก. (<https://www.thaihealth.or.th/>)
- วารสารศาสตร์พยาบาลและสาธารณสุข (การสาธารณสุขมูลฐาน 18 JUN 2014). เข้าถึงเมื่อ (3 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก (http://methawitpublichealth.blogspot.com/2014/06/blog-post_1425.html)
- นายธีระพงษ์ โสตาศรี. (2562). อคติอิทธิพลประสาสัมพันธ,เรียบเรียงจากกรมการพัฒนาชุมชน.เข้าถึงเมื่อ (10 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก (<https://www.thailandplus.tv/?p=53463>)
- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2562). โครงการ OTOP นวัตกรรมเชื่อมโยงภูมิปัญญา วิถีชุมชน. (3 สิงหาคม 2562). เข้าถึงได้จาก (<http://nawatwithi.com/about/>)
